

GEOPOLITIČKI INTERESI VELIKIH SILA NA BALKANU I U JUGOISTOČNOJ EVROPI

(GEO-POLITICAL INTERESTS OF MAJOR POWERS IN THE BALKANS AND SOUTH EAST EUROPE)

Profesor emeritus. dr Momčilo Sakan
momcilosakan@yahoo.com

Sažetak

Rad se sastoji se iz uvoda, šest celina glavnog dela i zaključaka. U uvodu, ukazano je na nagle promene i iluzije koje su se desile na međunarodnom planu i koje su eksplicitno uticale na Balkana i Jugoistočne Evrope.

U prvoj celini su definisani i komparativno analizirani Balkan i Jugoistočna Evropa. Naročito je ukazano na značaj Balkanskog geopolitičkog čvora za velike sile i narode koji na njima žive.

U drugoj, trećoj, četvrtoj, petoj i šestoj celini ukazano je na geopolitičke ambicije velikih sila: Sjedinjenih Američkih Država, Ruske federacije, Narodne republike Kine, Evropske unije i Republike Turske, sa posebnim osvrtom na njihove interese na Balkanu i u Istočnoj Evropi.

U zaključcima je data sintezu razmatranog teksta glavnog dela.

Ključne reči: Velike sile, Balkan, Istočna Evropa, Sjedinjene Američke Države, Ruska federacija, Narodna republika Kina, Evropska unija i Republika Turske.

Abstract

The work consists of an introduction, six units of the main work and conclusions. In the introduction, the author points to sudden changes and illusions that have taken place at the international level, which are explicitly affected the Balkans and Southeast Europe.

In the first, continent are defined and comparatively analyzed the Balkans and Southeast Europe. It is especially pointed out the importance of the Balkan geopolitical junction of major powers and nations who live on them.

In the second, third, fourth, fifth and sixth units work points to the geopolitical ambitions of great powers: The United States, the Russian Federation, the People's Republic of China, the European Union and the Republic of Turkey, with special attention to their interests in the Balkans and in Eastern Europe.

The conclusions of the data synthesis observed main body of the text.

Keywords: The Great Powers, the Balkans, Eastern Europe, United States, Russian Federation, People's Republic of China, the European Union and the Republic of Turkey.

UVOD

U poslednjoj deceniji dvadesetog i prvoj deceniji dvadeset prvog veka pojavilo se nekoliko značajnih svetskih iluzija koje su se snažno ispoljavale i na Balkanu i Jugoistočnoj Evropi.¹ Najznačajnije su: pad berlinskog zida i ujedinjenje Nemačke, dominacija Sjedinjenih Američkih Država (SAD), nagli uspon Republike Kine, raspad Sovjetskog Saveza Socijalističkih Republika (SSSR) i razbijanje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ),

---

¹ Termin iluzija latinskog je porekla i, u nominalnom smislu, označava: *čulnu obmanu, varku u opažanju stvarnosti, samoobmanjivanje, zavaravanje, neosnovanu nadu, neostvarljivu maštu, privid, prevaru, umišljanje, zabludu...* (Ivan Klajn, veliki rečnik stranih reči i izraza, Prometej, Novi Sad, 2007, str. 494; i Bratoljub Klaić, Rečnik stranih reči izraza i kratica, Zora, Zagreb 1962, str. 614)

Berlinski zid, koji je bio najpoznatiji deo Istočnonemačkog pograničnog sistema i Gvozdene zavese i simbol Hladnog rata, srušen je u nedeljama nakon 9. novembra 1989. Rušenjem zida otpočeo je proces ujedinjavanja dve Nemačke koji je zvanično okončan 3. oktobra 1990. godine. To je istovremeno označilo i razbijanje SFRJ i raspad SSSR-a i to je jedna od značajnijih svetskih iluzija jer se taj proces samo nekoliko nedelja pre toga nije mogao ni zamisliti. Težnja Nemačke ka ujedinjenju nije bilo nikakvo iznenađenje, ali je iznenađenje predstavljalo ponašanje SSSR i Varšavskog ugovora (VU) s jedne i SAD i NATO s druge strane.

Sledeća svetska iluzija odnosi se na realnu i virtuelnu moć Sjedinjenih Američkih Država. One su od momenta upotrebe nuklearnih bombi na japanske gradove Hirošimu i Nagasaki u Drugom svetskom ratu, uporno nastojale da, uz pretnje i pritiske, preuzmu vodeću ulogu u svetu. Na putu ka ostvarenju tih interesa Sjedinjene Američke Države su intenzivno vršile pritisak na male, pre svega nedovoljno razvijene, zemlje. U tom procesu korišćena su brojna sredstva spoljne politike od obećanja i nagrada, preko ucenjivanja i pritisaka do pretnji raznih vrsta i upotrebe sile – uključujući i potencijalnu upotrebu nuklearnog oružja.

Nagli uspon Kine, o kojoj se i dalje razmišlja po ustaljenim klišeima, nisu mogli predvideti ni najprecizniji prognozeri. Ustaljeno je da se ime Kine najčešće spominje uporedo s citiranjem čuvenog vojnog teoretičara *Sun Cua*, čije su teorije aktuelne vekovima i milenijumima, bez obzira da li to nekom odgovaralo ili ne, i da li to neko priznavao ili ne. Ime Kine jedan deo desnice na Zapadu obično identifikuje s „žutom najezdom“ koja preti da zavlada svetom. Ista ta desnica često Kinu proziva za *Tjenanmen* i nepoznavanje i nepriznavanje ljudskih prava. Postoje čak i mišljenja da je zapadno tržište preplavljeno jevtinom kineskom robom i da je to za stanovnike Zapada, velika „ekonomska opasnost“. Kina je, međutim, za veoma kratko vreme, od nerazvijene zemlje, izrasla u veoma razvijenu. Svrstala se u red najrazvijenijih zemalja sveta. Trenutno je na drugom mestu, odmah iza Sjedinjenih Država sa ozbiljnim ambicijama da u narednih pet godina zauzmu prvu poziciju.

Veliko iznenađenje predstavlja i raspad SSSR i Varšavskog ugovora. Ta impresivna Imperija raspala se bez „zrna baruta“ i to je jedna od velikih svetskih iluzija. Nikako nije jasno da jedan savez koji je raspolagao sa ogromnom vojnom moći prepusti inicijativu Sjedinjenim Američkim Državama i neposredno inicira prelazak, sa bipolarnog, na unipolarni sistem ravnoteže snaga. Raspad SSSR i VU naročito je oslabio Rusku Federaciju kao njihove osnivače i naslednike. U zemljama Istočne Evrope pobeđuju antikomunističke i antisovjetske snage. One, veoma brzo, nakon izlaska iz jednog, pristupaju drugom vojno-političkom savezu. Izlaze iz VU i, skoro „preko noći“, pristupaju NATO-u, verujući da će na taj način obezbediti svoje vitalne nacionalne interese. Vodeće sile NATO na taj način krše sporazum da se alijansa neće dalje širiti prema istoku. Čine se i očigledni naponi da se i Rusija politički, ekonomski i vojno oslabi i razjedini, ali njen nagli oporavak, od dolaska Vladimira Putina za predsednika, predstavlja, takođe veliku svetsku iluziju.

Razbijanje SFRJ je, takođe, jedna od svetskih iluzija zato što je ona dugo vremena bila uspešna, multinacionalna, multikonfesionalna, multikulturalna, nesvrstana i, uopšte, veoma stabilna, socijalno i zdravstveno uređena, država. Ona je istovremeno bila i značajan element stabilnosti na Balkanu, a kao nesvrstana zemlja, čak i u Evropi i međunarodnoj zajednici. Kao takva, ona se nije sama raspala kako to neki tvrde. Ona je nasilno razbijena, a činjenica da je njeno razbijanje trajalo dve decenije (sudeći prema trenutnom stanju to razbijanje traje i danas) upućuje na zaključak da to nije bila želja njenih naroda, već militantnih nacional-šovinističkih krugova, iniciranih i potpomognutih od strane velikih sila Zapada. U procesu razbijanja njeni građani, koji su živeli u bratstvu i jedinstvu, vodili su surovi građanski rat

koji je doneo bedu, mnoge patnje i ljudske nevolje, materijalna razaranja i stradanje preko sto hiljada ekonomski i biološki najproduktivnijeg stanovništva.

Ti narodi, koji su živeli u bratstvu i jedinstvu i iluziji da će njihova država večno potrajati, nisu mogli ni sanjati da će, razbijeni u šest „bana država“ nastaviti da žive u velikoj bedi, neizvesnosti i međusobnoj netrpeljivosti. Mržnja je posejana na nacionalnoj, religijskoj, kulturnoj i drugoj osnovi. Ona je evidentna i između: komunista i antikomunista; takozvanih demokrata i konzervativaca, teista i ateista; pripadnika različitih veroispovesti; pripadnika različitih političkih orijentacija, ali i unutar jednog naroda; između bogatih i siromašnih i slično. Ta mržnja je i danas prisutna, ali ne toliko u narodu, koliko u mas medijima i korumpiranim i marionetskim rukovodstvima koja nastoje da na taj način učvrste svoju vlast i pobeđe na izborima.

To stanje na prostorima SFRJ, polako se prenelo i na čitav Balkan i Jugoistočnu Evropu gde postoje ogromne razlike u političkoj opredeljenosti, ekonomskom razvoju, religiji i brojnim nerešenim pograničnim i drugim problemima.

BALKAN I JUGOISTOČNA EVROPA

http://ru.wikipedia.org/wiki/Balkanski_poluostrov

O Balkanu, kao geografskom i geopolitičkom prostoru, terminu i pojmu, postoje neujednačeni stavovi i teorije u celini. On se najčešće poistovećuje sa Balkanskim poluostrvom ili sa Jugoistočnom Evropom. Prvi izraz obično označava Balkan u geografskom, a drugi – u geopolitičkom smislu. Balkan se u geografskom smislu, najčešće, izjednačava sa *Balkanskim poluostrvom* i taj naziv je dobio po planini Balkan. U početku je to bio neutralan pojam i isključivo je označavao Balkansko poluostrvo – najistočnije od tri velika poluostrva na jugu Evrope. Kasnije, veoma često, dobija i negativno značenje.²

Sintagma *Jugoistočna Evropa* ili *Jugostok Evrope*, u geografskom smislu, je širi pojam od Balkanskog poluostrva. U političkom smislu, ona predstavlja sinonim za Balkansko poluostrvo, ali se veoma retko koristi iz dva osnovna razloga. Prvi, što Jugostok Evrope, za razliku od Balkana, obično asocira na teritorijalno-politički entitet formiran u tom delu Evrope. On automatski sugeriše snažniju vezu sa evropskim državama, filozofsko-političku konotaciju s evropskim vrednostima i pripadnost Evropi kao celini, a to mnogi ne žele da priznaju. Drugi razlog pojedini teoretičari nalaze u činjenici da je sintagma Jugoistočna

² U političku literaturu ulaze i drugi termini i sintagme kao za određenje značenja pojma Balkan, kao na primer, što su *balkanizacija*, *balkansko bure baruta*, *balkanski*, *balkanizam*, *balkanstvo*, *balkanština*, *krv i med* i drugi izrazi koji označavaju podele; nekulturno, divljačko ponašanje i prostore karakteristične po čestim sukobima i ratovima. Sintagma „*krv i med*“ povezana je sa rečima med (bal) i krv (kan). Tom sintagmom su, na primer, nazvane izložbe slika američkog fotografa, Rona Haviva (Srbija 2002), švajcarskog istoričara umetnosti Haralda Zemana (Beč, 2003), ali i filma Andželine Džoli („U zemlji krvi i meda“) u kome se navodi da je navodno, silovano 50.000 muslimanki. Ta sintagma, međutim, nema nikakvo suštinsko značenje. Detaljnije o tome i Balkanu uopšte, može se videti u: Sakan, M: Geopolitika u savremenom svetu, NUBL, Banja Luka, 2012, str. 167-177; <http://sr.wikipedia.org/wiki/Balkanizacija>; http://en.wikipedia.org/wiki/War_in_Bosnia_and_Herzegovina; i Politika 20.1.2012; str 1. i 13;

Evropa tradicionalno nemačko obeležje za skupinu država između Jugoistoka Nemačke i Rusije. Izrazi *Balkan* i *Balkansko poluostrvo* su, dakle, češće u upotrebi i tako se i simbolički i terminološki sugerise njegova različitost od ostalih delova Evrope.

Izrazi *Balkan* i *balkanizacija* u poslednje vreme dobijaju i novu sintagmu *Zapadni Balkan*. Ta sintagma ne predstavlja ni geopolitičku, ni geostratešku, ni specifično-geografsku kategoriju. Ona je veštačka tvorevina koja bi trebala da označi prostor na delu bivše SFRJ definisan po formuli “šest plus jedan minus jedan“. To znači da taj prostor obuhvata sve zemlje nastale na području bivše SFRJ iz koje se kao „minus jedan“ izdvaja Slovenija, a kao „plus jedan“ dodaje Albanija. Zapadni Balkan, dakle, čini šest zemalja. To su: Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Hrvatska, Makedonija i Srbija. Tu sintagmu je uvela Evropska unija da bi definisala svoj program ekonomske, finansijske, političke, ekspertske i druge pomoći, odnosno program pod nazivom: „Proces za stabilizaciju i pridruživanje“. To, dalje, podrazumeva činjenicu da svaka od tih pet zemalja treba da potpiše separatan Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju pre pristupa Evropskoj uniji.³

Balkansko poluostrvo u geografskom smislu smešteno je između tri mora: Crno na istoku, Jadransko na Zapadu i Sredozemno na jugu. Severna granica poluostrva je uslovna linija definisana rekama Dunav, Sava i Kupa, a od njenog izvora do zaliva Kvarner. Granica se, međutim, praktično najčešće određuje povlačenjem linije Odesa – Trst, a južna grčkim ostrvima. Na tom prostoru se nalazi jedanaest država. To su: Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Crna Gora, Grčka, Hrvatska, BJR Makedonija, Rumunija, Slovenija, Srbija i Turska (evropski deo).⁴ Najveća je Rumunija sa teritorijom od 238.391 km² i 22,5 miliona stanovnika, a najmanja Crna Gora (13.812 kv² i oko 600.000 stanovnika). Grčka, Makedonija, Crna Gora, Albanija i BiH nalaze se čitavom površinom na Balkanskom poluostrvu, a druge delimično – sa većom ili manjom površinom.⁵ Posebno je pitanje Turske, koja samo jednim malim delom svoje teritorije (3%) pripada Balkanskom poluostrvu, ali se ona zbog svoje istorije i drugih razloga gotovo tradicionalno smatra evropskom i balkanskom zemljom.

Tako definisan Balkan, zauzima prostor od blizu 800.000 kvadratnih kilometara, koji naseljava oko 70 miliona stanovnika (bez azijskog dela Turske). Relativno je malo naseljen – prosečno 86 stanovnika na kvadratni kilometar.

Poluostrvo je u više pravaca otvoreno prema evropskom kontinentu. Sa zapada i jugozapada omeđuju ga Jadransko i Jonsko, a sa jugoistoka i istoka Egejsko, Mramorno i Crno more. Preko Padske nizije povezano je sa jugozapadnom, a preko Panonske – sa zapadnom, srednjom, severnom i istočnom Evropom. Na poluostrvu postoje tri kulturno-civilizacijska sistema: istočno-hrišćanski, islamski i zapadno-hrišćanski.

Istočno od Balkanskog poluostrva nalazi se poluostrvo *Mala Azija*; (grč. Μικρά Ἀσία), često nazivana i *Zapadna Anadolija* (grč. Ανατολή – „izlazak sunca“). Poluostrvo ima oblik pravougaonika, proteže se u smeru zapad-istok i u celini pripada Turskoj. Ono se

---

³ Detaljnije o tome može se videti u: Šolaja, M: *Balkan u transatlantskoj pukotini*, Centar za međunarodne odnose CIR, Laktaši, 2006, str. 18-26.

⁴ U nekim izvorima kao balkanske zemlje navode se još Mađarska i Moldavija i Kipar. Njihove teritorije delom ili u celini pripadaju Balkanskom poluostrvu, ali se obično izuzimaju iz tog prostora. Izuzetak je bila Moldavija, kad je bila deo Rumunije.

⁵ Ako se računa linija Dunav – Sava – Kupa – Kvarner, onda tom poluostrvu pripadaju: Srbija 73%, Hrvatska 49%, Slovenija 27%, Rumunija 9%, Turska 3% i Italija 0,07%.

prostire između Crnog mora na severu, Egejskog na zapadu i Sredozemnog mora na jugu. Na istoku se graniči sa Jermenskom visoravni koju u Turskoj često označavaju kao *Istočna Anadolija*. Zapadna i južna obala Male Azije (uključujući i primorje Sirije) naziva se još i *Levant*.⁶

Jugoistočno od Balkanskog poluostrva je poznato bliskoistočno geopolitičko čvorište, kao jedno od najvažnijih ekonomskih, geostrateških i geopolitičkih područja na svetu. Tu su se prvi put u istoriji čovečanstva pojavili pramoderni civilizacije Zapada, od prvih izrazito materijalističkih i merkantilnih, robovlasničkih i parazitskih civilizacija, s

http://en.wikipedia.org/wiki/Near_East

odgovarajućim kupoprodajnim pogledima na svet ljudi i bogova do ideologizacija i rasističkih reakcija. U njemu se nalaze najveće zalihe nafte na svetu. Na njemu se ukrštaju najvažniji svetski pomorski i vazdušni putevi. Ono je i ishodište tri velike svetske monoteističke religije: judaizma, hrišćanstva i islama. Ono je, dakle izuzetno važno i ko ga kontroliše taj uveliko drži jednu od najvažnijih poluga za

upravljanje svetom.

Balkan je, preko panonske nizije čvrsto povezan sa svim prostorima Evropskog kontinenta. Severni deo Balkana pripada dunavskom, a istočni – crnomorskom regionu.

Iza Crnog mora, nalazi se Kavkaz koji sa Balkanom ima izvesnih sličnosti – naročito u geografskom, multietničkom i multikonfesionalnom smislu. Geografski, Kavkaz se nalazi u zoni koju Zbignjev Bžežinski smešta u granice prostrane i važne centralno-azijske zone koju naziva Evroazijski Balkan. I Kavkaz i Balkan imaju intermariumski položaj; Balkan se nalazi između Jadranskog i Crnomorskog, a Kavkaz – između Crnomorskog i Kaspiskog bazena. Oba regiona karakteriše nacionalna i verska šarolikost i netrpeljivost

<http://ru.wikipedia.org/wiki/Kavkaz>

(„leopardova koža“), političko-teritorijalna usitnjenost, teška ekonomska situacija, mnoštvo administrativnih i graničnih problema, aktivni separatizam (Čečenija, Kosovo i Metohija i sl.), terorizam i uplivi interesa velikih sila. Na Balkanu su više dolazili do izražaja prodori velikih sila i preplitanje njihovih interesa, a na kaspiskoj zoni veći značaj imaju ležišta energenata i cevovodni koridori za njihov transport. Oba prostora su i danas predmet otvorene konfrontacije. Balkan je interesantan zbog svoje otvorenosti i povezanosti sa tri kontinenta, ali i zbog potencijalne mogućnosti sprečavanja protoka energenata. S druge strane, Kavkaz (naročito Zakavkazje – deo južno od planinskog venca Kavkaz) je interesantan zbog važne „karike u lancu“ budućeg tranzita ruskih i centralnoazijskih energenata prema Evropskoj uniji, velikih naftnih rezervi (Azerbejdžan), ali i iz bezbednosnih razloga (Južna Osetija, Abhazija, Nagorno Karabah).

Kavkaz je, slično Balkanu, vekovima bio poprište sučeljavanja islama i hrišćanstva. Gruzini, Jermeni i Osetinci su, kao pravoslavci, otvoreno podržavali nastojanja carske Rusije da ovlada tim prostorima. Nasuprot njima, Azerbejdžanci u Zakavkazju, zatim Čečeni, Kabaridi i Avarske etničke grupe su posmatrali Tursku (i Iran) kao svoju kulturno-civilizacijsku odrednicu. U poslednje vreme, ili tačnije od raspada SSSR, snažno

⁶ http://sr.wikipedia.org/sr-el/Mala_Azija (23. 3. 2012)

interesovanje za taj prostor ispoljavaju i Sjedinjene Države i Evropska unija koje nastoje da Gruziju priključe NATO-u i izdvoje iz Zajednice nezavisnih država.

Kao raskrsnica sa koje putevi iz Evrope vode u Aziju i Afriku i spajaju ta tri kontinenta, Balkan je bio centar na kojem su vekovima nastajali i nestajali pojedini narodi i njihove države. Na Balkan su dolazile i sa njega odlazile (ili na njemu nestajale) velike svetske imperije; na njemu su se susretale i sukobljavale velike svetske politike i civilizacije. Sve te i druge okolnosti uticale su na razvoj Balkana i oblikovanje njegove geopolitičke i nacionalno-konfesionalne specifičnosti.

Zbog te nacionalne i verske izmešanosti, nedostatka demokratije, kulture i tolerancije, kao i stalnog uplitanja velikih sila, na prostorima Balkana dolazilo je do čestih sukoba između država i naroda. Karakteristični su brojni sukobi u srednjem veku. Na početku 20. veka na Balkanu su vođena dva balkanska rata. Na Balkanu su vođena i dva svetska rata. Zatišje (koje je trajalo oko 50 godina) posle Drugog, prekinuto je krajem 20. veka serijom međunacionalnih sukoba i ratova sa teškim posledicama i ozbiljnom tendencijom njihovog prenošenja u dvadeset prvi vek i proširenja na druge zemlje. Zahvaljujući tim karakteristikama za Balkan je odavno skovana sintagma da je to *evropsko bure baruta* i to se koristi u brojnim radovima geopolitičara. Tako, na primer, Bžežinski, Hantington i drugi, Balkan definišu kao jedno od najosetljivijih kriznih područja na svetu i svrstavaju ga u red pored Bliskog Istoka, Centralne Azije, Korejskog poluostrva i Zakavkazja.⁷

S druge strane, balkanski geopolitički čvor ima svoju dugu istoriju i tradiciju zbog čega ga mnogi naučnici nazivaju *vrelom života*, odnosno izvorom evropske civilizacije. Taj evropski subregion je vrelo, ne samo sukoba i ratova, već i njemu svojstvenih, pravila, paradigmi i normi tolerancije i suživota etničkih grupa, religija i naroda.

Na Balkanskom poluostrvu su se vekovima preplitali interesi velikih sila. U Antičkom dobu postojale su grčke države koje se smatraju izvorom evropske civilizacije. One su veoma često dolazile u dodir (i ratovale) sa drugim civilizovanim narodima, naročito s Persijancima i Feničanima. Žestoke borbe na Balkanu vodila je i Rimska Imperija protiv pobuna i ustanaka i protiv masovne najezde plemenskih i drugih hordi sa severa i istoka. Duž Dunava Rimljani su gradili snažan sistem utvrđenja koja su severne provincije branila od upada varvarskih plemena. Na Balkanskom poluostrvu su rođena i dva dobro poznata rimska vladara i vojskovođe: Dioklecijan u Splitu 243⁸ i Konstantin I Veliki u Nišu 280. godine.⁹ Sloveni na Balkanu su, takođe, ratovali protiv rimske, helenske i turske civilizacije, a i međusobno.

---

⁷ Zahvaljujući navedenim karakteristikama, za Balkan postoji i sledeća metafora: „To mesto gde su Rimljani tukli Avare, da bi potom Avari i Sloveni tukli njih, a onda Sloveni tukli Kelte i Avare, a potom bili tučeni od strane Turaka i Ugara koji su se tukli međusobno, da bi na kraju Turci bili potučeni, a Slovenima ostalo da se tuku s Ugarima potpomognutim Austrijancima koje su pomogli Nemci, kojima nije bilo dovoljno da se jednom tuku, nego su došli po još, da bi na kraju, kad nije bilo više nikoga s kim bi se tukli, Sloveni počeli da se Tuku međusobno.“

⁸ Dioklecijan je bio rimski vojskovođa i vladar koga je vojska 284. godine izabrala za cara. Vladao je istočnim delom Imperije do 305 godine kada je abdicirao i povukao se da živi u Salonu (Splitu), gde je podigao monumentalnu palatu Bio je inicijator ideje o podeli Rimske imperije na posebna dva rimska carstva. (Vojni leksikon, VIZ, Beograd, 1981, str. 836).⁸

⁹ Konstantin veliki je bio rimski imperator od 305 do 337. godine. Savladao je sve svoje rivale za rimski presto i 324. godine postao jedini vladar Rimske imperije. Car Konstantin je ukinuo paganstvo i hrišćanstvo proglasio državnom verom.

Na balkanskom poluostrvu su se, dakle, sukobljavali i dalje se sukobljavaju interesi velikih sila – vanbalkanskih zemalja. Austrija se krajem 19. i početkom 20. veka proglasila za *prirodnog* naslednika Turske na Balkanu. Rusija je nastojala da kontroliše Balkan, ovlada moreuzima Bosfor i Dardaneli i da se domogne toplih mora. Velika Britanija se žestoko opirala geopolitičkim interesima Rusije što se naročito može videti na Berlinskom kongresu i drugim sporazumima krajem 19. i u 20. veku. Velike sile su se, dakle, stalno uplitale, i dalje se upliću, u zbivanja na Balkanu bilo radi ostvarivanja svojih ili sprečavanja tuđih interesa. One su se javno ili tajno dogovarale oko interesnih sfera, zavađale su balkanske narode, prekrajale granice i stvarale ili uticale na stvaranje novih država.

Na Balkanu se, dakle, i danas prepliću interesi velikih sila, a za ovu analizu značajne su: Sjedinjene Američke Države (SAD), Ruska Federacija (RF), Evropska unija (EU), Republika Kina (RK) i Republika Turska (RT).

SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE

Osnove američke geopolitike prikazane su u teorijama američkih geopolitičara koji, uglavnom, smatraju da je došlo vreme mondijalizacije i stvaranja jedinstvenog sveta. Interesantni su i stavovi Henri Kisindžera, koji u svojoj knjizi *Diplomatija* navodi da je sada već treći pokušaj SAD da oblikuju svet prema svojim interesima i da je to, prema njegovom mišljenju, sasvim *prirodan* proces.¹⁰ U tom smislu on navodi: “Kao po nekom prirodnom zakonu, u svakom veku izgleda da se pojavi po jedna zemlja koja ima moć, volju i intelektualnu i moralnu težnju da oblikuje ceo međunarodni sistem u skladu sa svojim sopstvenim vrednostima.”¹¹ U 17. veku to je bila Francuska kardinala Rišeljea, u 18 – Velika Britanija, u 19. – Meternihova Austrija i Bizmarkova Nemačka, a u 20. Sjedinjene Američke Države koje su do sada već tri puta pokušavale da nametnu svoju volju svetu. Prvo je to pokušao Vudro Vilson 1918, planom “širenja demokratije” koji nije uspeo zbog američkog izolacionizma. Drugi put je to pokušao Truman s Maršalovim planom koji nije uspeo zbog sukoba sa Sovjetskim Savezom, a sada, kada se taj savez raspao, Buš, Klinton, Buš mlađi nastavljaju ka svetskoj dominaciji.¹²

Amerikanci su većinu svojih geostrateških projekata držali u tajnosti ili su ih razvijali pod različitim (humanim) nazivima i ciljevima. Tako su stvorene tri osnovne mondijalističke

¹⁰ Sjedinjene Države su sve do polovine dvadesetog veka bile simbol države koja je podržavala socijalne programe i progresivna kretanja u svetu. Poznati su primeri podrške zemljama Evrope i drugim – od običnih „Trumanovih jaja“ i mleka u prahu, do konkretne pomoći u vidu Maršalovog plana i brojnih vidova kreditiranja. Od polovine prošlog veka Sjedinjene Države, međutim, slede isključivo svoj nacionalni interes, čak i na štetu drugih, pre svega malih i nerazvijenih zemalja. Otuda i ne čude navedeni stavovi Henrija Kisindžera da Amerika treba sa sledi samo svoje nacionalne interese.

¹¹ Kissinger, H: *Diplomacy*, Simon Schuster, New York, 1994, p. 17.

¹² Prema mišljenju pojedinih geopolitičara Amerikanci danas vode Četvrti svetski rat. Takozvani Hladni rat bio je Treći svetski rat. Odmah nakon pobede u tom ratu one nastavljaju sa Četvrtim tako što objavljuju rat svima u svetu („državama ološima“) koji ne prihvataju njihovu dominaciju. Konkretnije rečeno od Panamskog rata 1989, one nastavljaju sa serijom ratova koji zajedno predstavljaju unutrašnje tkivo Četvrtog svetskog rata. (Fuzaro Dijego: *Četvrti svetski rat*, Pečat br. 304, Beograd, 2014, str. 44. i 45).

organizacije za čije je postojanje javnost tek nedavno saznala. Prva se zove *Savet za međunarodne odnose* (Council on Foreign Relations, skraćeno C.F.R.) koga je osnovao jedan od najvećih američkih bankara, Morgan 1921. godine. Druga mondijalistička organizacija je *Bilderberški klub*, osnovan 1954. Treća je *Trostrana komisija* ili *Trilateral (Trilateral)*, osnovana 1973 godine sa namerom da pod okriljem atlantizma i SAD objedinjava tri velika prostora vodeća u tehničkom razvoju i tržišnoj privredi To su: Američki prostor koji uključuje Severnu i Južnu Ameriku; Evropski prostor; i Tihookeanski prostor.¹³

Od Drugog svetskog rata Sjedinjene Američke Države su uporno nastojale da preuzmu vodeću ulogu u svetu. Za razliku od njenih saveznika i protivnika u Evropi i Aziji koji su tokom tog rata bili razoreni, Sjedinjene Američke Države nisu pretrpele nikakvu štetu. One su iz rata izašle sa vodećom ekonomskom i vojnom pozicijom, uključujući i posedovanje nuklearnog oružja. To je američkoj administraciji poslužilo kao glavni argument da SAD zadrže povlašćeni položaj, agresivno težeći svetskom hegemonizmu.

Svoj hegemonizam Sjedinjene Američke Države su gradile na osnovu zajedničkog delovanja globalnih komunikacija, masovne kulture, obrazovanja, prihvatljivog političkog imidža, jake ekonomije i vojne sile, uz preovlađujuću retoriku „državne bezbednosti“ i „sovjetske pretnje“. Američka kultura u godinama posle Drugog svetskog rata pa sve do 21. veka je dokazala svoju magnetnu privlačnost, posebno omladine čitavog sveta.¹⁴ Američki televizijski programi i filmovi (obično s tematikom nasilja) čine tri četvrtine ukupnog svetskog tržišta. Američka popularna muzika je dominantna. Američki stil života, način ishrane i odevanja (farmerke, teksas platno...) imitiraju narodi širom sveta. Engleski je jezik Interneta putem koga ogroman deo svetske javnosti komunicira. Amerika je postala Meka za sve one koji traže temeljito obrazovanje.¹⁵ U Ameriku imigrira pola miliona stranih studenata, a mnogi od njih, naročito onih najsposobnijih, se nikada ne vraća nazad. Svojim političkim stilom mnogi strani, demokratski političari sve više oponašaju američke – naročito u doba DŽ. F. Kenedija, a američku političku tradiciju, doživljavaju kao *američki kulturni imperijalizam*. U doba najmasovnijeg širenja demokratskih oblika vladanja, američko političko iskustvo postaje egzemplar za mnoge narode i države. Američki sistem civilno-vojnih odnosa snažno je uticao na prihvatanje civilne kontrole nad vojnom silom u bivšim socijalističkim zemljama. Amerika je vodeća zemlja u Atlantskom savezu (NATO) koji povezuje najproduktivnije i najuticajnije države sveta. Razvijene su i snažne bilateralne političke i vojne veze s Japanom, koji i dalje ostaje američki protektorat. Pored navedenog, Sjedinjene Američke Države su članice svih značajnijih svetskih organizacija. Naročito su značajne: Međunarodni monetarni fond, Svetska banka i Svetska trgovinska organizacija koje su pod snažnom američkom dominacijom. Pored navedenog, značajno je i to da većina zemalja sveta koristi američke lobiste radi ostvarivanja svojih ciljeva i interesa.¹⁶ Amerika se, dakle, postavila kao država „zaštitnik“ malih država, regiona, pa čak i celih kontinenata. Retorika hladnog rata, kao, na primer, što je opasnost od „pretnji“ iz Kremlja na koju su se redovno, čak i neprikladno, pozivale, Sjedinjenim Američkom Državama je potpomogla

¹³ Izvor: <http://www.trilateral.org/go.cfm?do=Page.View&pid>

¹⁴ Filmovi kao što su „Ratovi zvezda“, „Betmen“, „Poltergejt“, „Indijana Džons“ i drugi i ekranizovane knjige o Hariju Poteru i druge očigledno idu tome u prilog.

¹⁵ Naročiti doprinos američkoj nauci, industriji i ekonomskom razvoju uopšte daju visokoobrazovani kadrovi koji se useljavaju u SAD u veoma velikom procentu. To dalje navodi na zaključak da će se američka nauka naći u veoma velikoj krizi onoga momenta kada SAD ne budu u mogućnosti da stipendiraju strane studente i kada Amerika za naučni kadar ne bude privlačna.

¹⁶ <http://www.tvorac-grad.com/knjige/scribd/velikasahovskaploca.html> (6.2.2012.)

rutinsku dominaciju i legalizaciju svega onoga što odluče da urade na području spoljne politike, uključujući čak i brutalne postupke kao što su: terorizam, agresija, zločini protiv čovečnosti i genocid. Primeri su brojni (Koreja, Gvatemala, Indonezija, Kuba, Kongo 1964, Peru, Laos, Vijetnam, Kambodža, Istočni Pakistan, Liban, El Salvador, Nikaragva, Libija, Iran, Panama, Ruanda, Somalija, Sudan, SR Jugoslavija, Avganistan, Irak, Libija, Sirija, čak i Ukrajina...)

U nameri da dominiraju svetom, Amerikanci u političku terminologiju uvode i sintagmu *Novi svetski poredak*. Suština tog poretka, prema izjavama Bžežinskog, Kisindžera, Buša i drugih, je u *oblikovanju sveta prema novim vrednostima*. A krajnji cilj tog poretka je dominacija nad velikim brojem zemalja radi njihovog ekonomskog iskorišćavanja.¹⁷

Od 11. Septembra 2001. godine geopolitika Sjedinjenih Država, međutim, počinje polako da se menja i prilagođava novim uslovima sa prioritetom na unutrašnju i kolektivnu bezbednost ispred ekonomskog oporavka i slobodne trgovine sa svetom. Početkom milenijuma u Sjedinjenim Američkim Državama pojavile su se tri škole i tri različita mišljenja u vezi sa geopolitikom i bezbednošću zemlje. „*Neozolacionisti žele da se Amerika bavi jedino pitanjima o njenoj fizičkoj bezbednosti, političkoj nezavisnosti i unutrašnjoj slobodi* (Tramp: dodao MS). *Oni ... tvrde da SAD moraju ostaviti drugim silama i regionalnim ravnotežama moći da brinu o svetskim nesrećama. Realisti poput Henri Kisindžera žele da SAD nastave da budu nosilac svetske ravnoteže moći, arbitar glavnih regionalnih grupa moći i brana protiv svih potencijalnih imperijalističkih smutljivaca. Liberalni internacionalisti žele veću ulogu multilateralne institucije i veći naglasak na ljudskim potrebama i pravima, zaštiti životne sredine i demokratiji.* (Hoffman, 1992, str. 59).“¹⁸

Nastojeći da izmiri te suprotnosti Bušova administracija je od 2002. definisala Strategiju nacionalne bezbednosti SAD ili takozvanu Bušovu doktrinu. Osnovna suština te doktrine je da se SAD i dalje globalno ponašaju u skladu sa svojim samointeresima, bez nužnog odobrenja drugih i da spreče bilo koju drugu veliku silu da ugrozi hegemonističku poziciju Sjedinjenih Država.

U verbalnom smislu Sjedinjene Američke Države se zalažu za demokratiju, ljudska prava i liberalni kapitalizam. U praktičnom smislu one ne mogu odoleti iskušenjima dominacije nad drugim i širenja interesa na druge deleove sveta – prvenstveno na istočnu Evropu i Aziju. Demokratija i humanitarni razlozi, koje promovišu, nisu ništa drugo do drugorazredni vicevi. Zato druge velike sile, prvenstveno Kina i Rusija s nepoverenjem gledaju na dobre namere Sjedinjenih Država i nastoje da izgrade mehanizme koji će omogućiti efikasnu odbranu od te vrste pritisaka. I druge zemlje, naročito zemlje islamskog sveta u regionima američkih vitalnih interesa, u Sjedinjenim Državama vide svog najvećeg neprijatelja i primarnu metu terorističkih i drugih aktivnosti.

Amerikanci, međutim, i dalje uporno rade na širenju NATO na istok i instaliranju raketa za protivrakatnu odbranu (PRO) u Istočnoj Evropi, čak i na Bliskom istoku. Iz izjava pojedinih ličnosti jasno se može videti da te rakete ne instaliraju sa namerom da se odbrane

---

¹⁷ Detaljnije o tome može se videti u: Čomski, N: *Šta to (u stvari) hoće Amerika...* str. 15; Citirano u: Marković, M.: *Novi svetski poredak*, članak u: *Geopolitička stvarnost Srba*, Institut za geopolitičke studije, Beograd, 1997, str. 52, <http://www.tvorac-grad.com/knjige/scribd/velikasahovskaploca.html>

¹⁸ Citirano u: Čarls V. Keglijr, Judžin R. Vitkof: *Svetska politika, trend i transformacija*, grupa izdavača, Beograd, 2006, str. 679-680.

od Irana, kako to zvanično ističu. One su, prvenstveno namenjene za pretnju Ruskoj Federaciji, a možda i Kini.¹⁹

Sjedinjene Države očigledno taktiziraju i u vezi sa takozvanom Islamskom Državom, ali i sa krizom u Ukrajini koju su inicirale i materijalno podržale. Protiv Islamske Države intenzivirale su dejstva iz vazdušnog prostora, ali ona nisu dala očekivane rezultate. Možda im nije ni bila namera da poraze Islamsku Državu, već samo politički manevar da se ona usmeri protiv Sirije i na planiranu akciju rušenja njenog legalno izabranog predsednika Asada. U Ukrajini takođe nisu ostvarile očekivane rezultate. Planiran prevrat i promena političke elite na vlasti su uspeli zahvaljujući, pored ostalog, kukavičluku i izdaji tada aktuelnog predsednika Janukoviča. Pojavili su se, međutim, brojni problemi kao, na primer, što su pobuna stanovništva ruske nacionalnosti na istoku Ukrajine i gubitak Krima koji je, nakon referenduma, legalno priključen matici Rusiji. Pojavili su se, međutim, i različiti komentari i netrpeljivosti i u samoj Alijansi.²⁰

Izvesno je, međutim, da ekonomska moć Sjedinjenih Država, u poslednje vreme, naglo opada. To, prema pisanju „Tajmsa“, nije samo posledica Obamine loše diplomatije već, pre svega, nove svetske realnosti u kojoj je Amerika slomljena sa dva iznurujuća rata i visinom duga tipičnog za latinoameričke države iz sedamdesetih godina. Ona, dakle, polako, ali sigurno, gubi poziciju dominantne svetske sile, koju realno nikada nije ni imale. To je bila jedna velika svetska iluzija. Blef supersile je pročitano. Kina i Rusija zauzimaju svoje mesto, a čarolija supersile se isparava pred očima samih Amerikanaca.

Amerika je, međutim, i dalje ekonomski, politički vojno veoma prisutna na Balkanu i Jugoistočnoj Evropi, oslanjajući se pre svega, na zemlje članice NATO saveza – posebno zemlje nekadašnjeg Varšavskog ugovora koje su postale pouzdaniji saveznik od, na primer, Turske i zemalja Centralne Evrope. Prema jugoslovenskoj krizi i građanskom ratu ponele su se veoma aktivno i pristrasno uz otvorenu podršku otcepljenim republikama Sloveniji i Hrvatskoj, a kasnije i Bosni i Hercegovini. One preduzimaju brojne mere na planu direktne podrške separatistima i razbijačima Jugoslavije. Hrvatskoj su pružile finansijsku pomoć u iznosu od dve milijarde dolara, a prekidaju poslovne odnose sa Srbijom koju isključuju i iz Međunarodnog monetarnog fonda. Otcepljenim republikama i pokrajinama priznaju pravo na samoopredeljenje u unutrašnjim (administrativnim) granicama kao međunarodnim. Sa Makedonijom ostvaruju čvršću vojnu i političku saradnju i upućuju deo snaga NATO na poligon Krivolak. Dolaskom na vlast nove američke administracije, na čelu sa Bilom Klintonom, Sjedinjene Američke Države preuzimaju potpunu kontrolu nad jugoslovenskom krizom i ta kontrola je prisutna i danas. I dalje pružaju bezrezervnu podršku separatistima u zapadnim republikama i na Kosovu i Metohiji.²¹ Preduzimale su brojne aktivnosti kao, na primer, što su: ekonomska blokada SRJ, rukovođenje pregovorima u Dejtonu, a kasnije i u

---

¹⁹ „Američka strategija u regionu Evroazije u poslednje tri decenije zasniva se na dvostrukoj igri: oslanjanje na turski (turkofonski svet) – panturkizam i igri na muslimansku vahabitsku saudijsku kartu. Igra na turski svet bila je jasno vidljiva pod Klintonom, koji je uveo u igru tri antiruske strategije: Prvo, napad kroz strategiju opkoljavanja, drugo, napad kroz strategiju komadanja i treće, napad kroz proces unutrašnjih subverzivnih aktivnosti, koji urušava njenu sposobnost da se brani od spoljnih nasrtaja.“ (Jović, LJ: *Amerika ostvaruje prodor prema Rusiji*, Glas javnosti, Banja Luka; <http://www.glas-javnosti.rs/book/export/html/3572>)

²⁰ O tome se, pored ostalog, može videti i u: <http://www.intermagazin.rs/skandal-u-eu-parlamentu-francuski-poslanik-optuzio-sad-i-eu-za-rat-u-ukrajini/>

²¹ U početku su separatiste na KiM proglasile teroristima, a kasnije su ih priznale kao oslobodilačku vojsku koja se bori protiv navodne srpske agresije.

Rambujeu, pokretanje vazduhoplovne kampanje protiv Republike Srpske, a kasnije i protiv Savezne Republike Jugoslavije (SRJ) nelegalno i bez odluke Saveta bezbednosti UN. To nasilno i arogantno uplitanje u jugoslovensku krizu je bilo toliko providno i veoma slabo argumentovano. Izvršena je agresija na SRJ, zbog navodne humanitarne katastrofe na KiM i „masakra“ u Račku, a iza toga se kriju isključivo američki interesi, bez obzira na gubitke nevinih ljudi i materijalna razaranja.²²

Trajnim vojnim instaliranjem Amerike na KiM i njenom geostrateškom bitkom trajnog osporavanja ruskog primata u Kaspijskom bazenu i Zakavkazju, koridor osam je zadobio poseban značaj za ostvarivanje američkih strateških interesa na Balkanu i u evropskom delu Evroazije. Geopolitički i geostrateški odnosi EU i SAD oko Balkana, Crnog mora, Male Azije, Bliskog Istoka i Zakavkazja su se očigledno zakomplikovali čime je i povećan značaj koridora osam koji je više američka nego evropska kreacija. Izradom koridora osam preseca se koridor deset i pomera balkanski geopolitički čvor na jug u deo gde SAD imaju dominantan uticaj.

RUSKA FEDERACIJA

Dolaskom Putina na vlast počinje i nagli uspon Rusije. Ona prvo sređuje unutrašnje prilike, a zatim izlazi na međunarodnu scenu, koristeći svoj središnji položaj u Evroaziji za stvaranje “Središnje Imperije”. Jedino je Rusija, sa strateške tačke gledišta, samostalna teritorijalna struktura čiji su bezbednost i suverenitet istovetni bezbednosti i suverenitetu čitavog kontinenta. To se ne može reći ni za jednu drugu veću evroazijsku državu – Kinu, Nemačku, Francusku ili Indiju. Sve ostale evroazijske države i zemlje su priobalne (Rimland) u odnosu na Rusiju-Heartland. Njeni strateški interesi se podudaraju s interesima evroazijskog kontinenta. Njena kulturna suština, duhovno samoopredeljenje i identitet bezuslovno definiše se definicijom “ni Istok, ni Zapad”, “ni Evropa, ni Azija, već Evroazija”. Zato Rusija po svaku cenu nastoji da očuva svoju samobitnost pred izazovom kulture Zapada i tradicija Istoka. Ali, to ne znači potpuni izolacionizam već saradnju s drugim državama i narodima, pretvaranje priobalnih teritorija u svoje saveznike i obezbeđenje neutralnosti što većeg broja zemalja Rimland-a u pozicionom sučeljavanju sa prekoatlantskim Zapadom. Strateška formula Rusije, dakle, izričito glasi “i Istok i Zapad”, odnosno geopolitičko “okupljanje Imperije” kao garancije postojanja nezavisne države na nezavisnom kontinentu.

Ekonomski ojačana Rusija na spoljnopolitičkom planu deluje u dva smera – da formira sistem saveza i dobre odnose sa brojnim zemljama na evroazijskom kontinentu i u

---

²² Tim interesima bilo je sve podređeno i opravdano Tako, na primer, ugledni vojni istoričar Endrju Besevič, u vezi sa NATO bombardovanjem „negira humanitarne razloge i tvrdi da je zajedno sa upadom u Bosnu preduzeto bombardovanje Srbije da bi se svetu pokazalo *jedinstvo NATO-a i učvrstila vera u američku moć*, kao i radi podržavanja vodeće uloge SAD u Evropi.“ Slično njemu, i drugi poznati analitičar Majkl Lind, piše da je „glavni strateški cilj rata na Kosovu bio da se pokaže Nemačkoj da ne treba da priprema odbrambenu politiku odvojeno od Severnoatlantske alijanse na čelu sa SAD. Na Kosovu i Metohiji su osnovali i najveću vojno bazu u Evropi (Bondstil), a prve su priznale i jednostrano proglašenu nezavisnost te pokrajine. (Čomski, N: *Satanska „lepota“ novog svetskog poretka*, delovi teksta u: Pečat, br. 150. Beograd, 18. 1. 2011, str. 36.)

međunarodnoj zajednici i da zaustavi dalje širenje NATO na istok. Rusija čini napore da formira državnu uniju sa Belorusijom, i da i dalje radi na jačanju: Zajednice nezavisnih država, Zajedničkog ekonomskog prostora, Evroazijske zajednice, BRIKS (Brazil, Rusija, Indija, Kina i Južnoafrička Republika), Šangajske organizacije, Evroazijske unije i *Organizaciju država o kolektivnoj bezbednosti (ODKB)*.

Na ekonomskom planu Rusija se sve više okreće prema Kini. Iz nje sve više uvozi gotove proizvode tekstilne i elektronske industrije, a u Kinu izvozi savremeno naoružanje, vojnu opremu i energente. Pre četiri godine završen je i pušten u promet naftovod kojim u Kinu iz Rusije, u narednih 20 godina, svakodnevno stiže do 300.000 barela nafte dnevno. Naftovod je dugačak 4.700 kilometara i njime može da se transportuje čak trećina ruske nafte za izvoz. Kreće iz zapadnog Sibira i doseže (za sada) do Dačinga, na severoistoku Kine. Projekat zamenjuje desetine hiljada železničkih kompozicija kojima je do tada ruska nafta doturana jugo-istočnom susedu. Sa geopolitičkog aspekta važne su i druge činjenice, a to je: da se stvaranjem jednog ovakvog transportnog giganta iz osnove menja i strateška slika na evroazijskom kontinentu. Rusija, dakle, ima alternativu i može svoje energente sa Starog kontinenta da preusmeriti u Aziju. Konkretnije rečeno, projekat znatno doprinosi jačanju strateškog partnerstva Rusije i Kine najveće i najmnogoljudnije zemlje sveta. Odnosi se, dakle, radikalno menjaju, a u tim promenama uticaj SAD slabi. Oružje zamenjuje ekonomska moć, drugačiji način razmišljanja, inovacije i spremnost da se radi napornije za manje novca.²³

Rusija, i dalje, ima veoma snažnu ekonomsku saradnju sa vodećim zemljama Evropske unije (Nemačkom, Francuskom, Italijom...), ali i sa Turskom, posle kraćeg zatišja u vezi sa obaranjem ruskog aviona SU-24. Urađen je i plinovod (Severni tok) koji preko Baltičkog mora vodi direktno u Nemačku. Tako se zaobilaze istočnoevropske zemlje koje su ranije pravile ozbiljne smetnje za transport ruske nafte i gasa u zapadnu Evropu.

Ruske vlasti veliku pažnju posvećuju borbi protiv takozvanih obojenih revolucija i kontroli onih nevladinih organizacija koje se pojavljuju kao njihovi inicijatori, finansijeri i instrumenti. Usvojen je i Zakon o nevladinim organizacijama koji će uneti red u tu oblast društvene delatnosti.²⁴

Ojačana Rusija od pasivnog posmatrača, postaje aktivan učesnik u rešavanju problema međunarodnog značaja. Očigledno je došao kraj prećutnom odobravanju akcija zapadne alijanse uključujući i agresiju na SR Jugoslaviju i bombardovanje Srba kasetnim bombama i osiromašenim uranijumom. Pod rukovodstvom Vladimira Putina Rusija počinje polako da se i teritorijalno širi. Mongolija je prva najavila priključenje sa statusom autonomne republike.²⁵ Rusija je energično podržala otcepljenje Krima. Veoma je izvesno da će podržati i ustanke u oblastima na jugoistoku Ukrajine gde narod ne želi da prizna nezakonitu vlast neofašista u Kijevu. Sa Krimom se verovatno neće stati. Priznavanjem Kosova, zapad je otvorio Pandorinu kutiju za Južnu Osetiju, Abhaziju, Škotsku, Kataloniju, Krim, Odesu, Donjeck... U međuvremenu i Rusija preduzima vidne odbrambene akcije i kontra mere. Pored ostalog, na poziv predsednika Asada, ona se aktivno vojno angažuje u Siriji protiv takozvane Islamske Države i ozbiljno ugrožava vitalne interese SAD u tome delu prostora. Zajedno sa Kinom vodi i ozbiljnu kampanju za favorizovanje domaćih valuta i

---

²³ Politika, Beograd, 8. 1. 2011.

²⁴ Đurović, B: *Putin seče vašiingtonske mreže*, članak u: Pečat br. 225, Beograd, 2012, str. 56 i 57.

²⁵ Milošević, Z: *U zagrljaju Rusije*, članak u: Pečat br. 225, Beograd, 2012, str. 59.

izbacivanje dolara kao sredstva plaćanja u međunarodnoj razmeni. Kako će se situacija dalje odvijati teško je predvideti, ali jedno je sigurno. Svet, sa unipolarnog, prelazi na multipolarni sistem međunarodnih odnosa, u kome Sjedinjene Američke Države neće imati odlučujuću reč. Svojim centralnim evroazijskim položajem, prostranošću, prirodnim potencijalima, vojnom snagom, istorijskim i geopolitičkim nasljeđem velike sile, Rusija postaje prirodni stub nastajućeg antipoda talasokratiji i evroatlantizmu. Ona je glavna kopnena država savremenog, odnosno *geografska osovina istorije* koja neminovno ostvaruje svoju geopolitičku misiju nezavisno od spoljnih i prolaznih činilaca.²⁶

Rusija je vekovima bila jedan od najuticajnijih balkanskih faktora, a njen uticaj na Balkanu je bio od ogromnog značaja. Ona je, međutim, krajem XX veka, propustila priliku uverljivije artikulacije svojih strateških interesa na Balkanu. Napustivši Srbiju 1999. godine, tokom NATO agresije, što je dovelo do redukovanja srpskog etničkog prostora i do znatnog slabljenja srpske države, Rusija je napustila i Balkan, otvarajući tim činom prostor za učvršćivanje američkog, antiruskog grudobrana na Balkanu, a ovaj prostor obuhvata i kompletan bazen Crnog mora, Male Azije i Zakavkazja. Rusija se međutim, intenzivno vraća na Balkan – područje gde je, prema Ekmedžiću, uvek u prošlosti ili dobivala status velike sile, ili ga je tu privremeno gubila.²⁷ Rusija ne odustaje ni od projekta *Južni tok* (i/ili Turski tok) kojim bi se povećala odgovornost i međuzavisnost svih aktera koji učestvuju u njegovoj izgradnji i ostvarila neophodna ekonomska i bezbednosna stabilnost Balkana.²⁸

NARODNA REPUBLIKA KINA

Република Кина

<http://en.wikipedia.org/wiki/China>

Kinesku geopolitiku u istorijskom smislu odlikuju dva bitna elementa. To je veliki Put svile koji je korišćen za trgovinu i veliki Kineski zid koji je Kinu izolovao i štitio od ostalog dela sveta. Ta dva elementa su aktuelna i danas. Kina je, s jedne strane, izrasla u trgovačku i ekonomsku velesilu i potrebna joj je komunikacija sa svetom. Ona, s druge strane, međutim, i dalje nastoji da sačuva svoju osobenu kulturu i da se delimično ogradi od ostatka tog sveta. Drugim rečima, kineska geopolitika puta i zida zasnovana je na integralnoj geopolitičkoj moći države. Tu geopolitiku je konkretizovao Mao Ce Dung postavljanjem tri suštinska cilja: (1) centralizovati vlast, odnosno obnoviti Peking kao glavni grad i politički centar; (2) ujednačiti ekonomski razvoj unutrašnjosti Kine i obale; i (3) isterati strance iz Kine. Konkretnije rečeno, jačanje centralne vlasti i unutrašnjeg

²⁶ Dugin A.H: Osnovi Geopolitike, 2000, str. 80

²⁷ Izvor: Ekmedžić M: „Možda će nova ruska revolucija opet drmnuti svetom“, intervju za časopis Pečat, Beograd, 2012, br. 200

²⁸ Izvor: https://sr.wikipedia.org/sr/Južni_tok (20.12.2013)

jedinstva hanskog regiona; osiguranje kontrole nad okružujućim regionima; i zaštita obale od stranih zavojevača su bila i ostala tri značajna geopolitička imperativa Kine.

Kineska geopolitika se zasniva na političkoj stabilnosti; vojnoj, ekonomskoj i tehnološkoj moći i na snazi duha naroda. U *političkoj sferi* savremena kineska civilizacija geopolitičke zadatke rešava sopstvenom, a ne zapadnom logikom. Za razliku od zapadne logike „Vreme je novac“, kineska logika se zasniva na poslovcici „Što više žuriš – teže je postići cilj“. Oni, takođe, ne dozvoljavaju mešanje u njihove unutrašnje odnose pod vidom zapadne istrošene parole o pravima čoveka. Kinezi smatraju da ljudska prava nisu lako merljiva kategorija i ne mogu prihvatiti činjenicu da ih Zapad uči o životu i demokratiji. Kina, istovremeno, nastoji da ujedini sve kineske provincije na osnovu formule „jedna država – dva sistema“, putem širenja kulture i duhovne sfere. Kina je uspela da prisajedini Hongkong i Makao, a sada joj je glavni geopolitički zadatak vraćanje Tajvana u državne okvire. Tu se Kina, međutim, suočava sa separatizmom i otporom Sjedinjenih Američkih Država, pa stanovnici Tajvana nude drugačije rešenje po formuli: „jedan narod – dve države“.²⁹

Kinezi ne žele da svet osvajaju *oružanim putem i ratom*, kao što to rade Sjedinjene Američke Države i NATO napadima na Republiku Srpsku, SR Jugoslaviju, Irak, Avganistan, Libiju... Umesto nasilja, oni nude ekonomsku saradnju i pomoć i tako postepeno šire svoj uticaj na brojne zemlje Azije i Afrike, ali i Evrope i Amerike. Umesto oružja, dakle, oni idu na međunarodnu scenu putem ekonomske ekspanzije i na tom putu ostvaruju vidne rezultate. U inostranstvo odlaze i ljudi i roba i kapital i usluge. Zahvaljujući tome Kina je već osvojila nova tržišta. U mnogim zemljama, ona gradi brojne objekte strateškog značaja (luke, aerodrome, brze pruge, mostove), a očekuje se da će preuzeti i inicijativu u stvaranju transkontinentalnih komunikacija u Evroaziji.³⁰ Istovremeno Kina širi i levu ideologiju po Africi i latinskoj Americi. Ona sada učestvuje i u kontroli Panamskog kanala (kontrolise trećinu pomorskog saobraćaja) i uvećava svoje prisustvo u Karipskom regionu i celoj Južnoj Americi. U Sjedinjenim Država nalazi se ogroman kineski kapital koji se procenjuje na oko 4 biliona dolara. Slična je situacija i s Afrikom iz koje se u Kinu transportuje 30% ukupnih količina nafte sa tendencijom daljeg porasta. Kina je, u bukvalnom smislu, ekonomski zauzela ceo afrički kontinent. U 1995. godini Kina je, na primer, imala obim razmene sa Afrikom od šest milijardi dolara, 2010. godine on je premašivao 130 milijardi, a 2015. godine oko 50 milijardi.

Geopolitičke ambicije Kine, su okrenute i prema centralnoj Aziji težišno prema Kazahstanu i Mongoliji, ali i prema drugim državama u okruženju.³¹ Na taj način Kina popunjava vakuum koji je nastao u Centralnoj Aziji i nastoji da taj sanitarni koridor podvede u zonu svoga strateškog interesa. Te dve države su za Kinu veoma značajne zbog veličine i

---

²⁹ Na Tajvanu je krajem 80-h godina živelo 80% stanovnika koji su došli iz Kine. Došlo je, međutim, do smene pokolenja. Na početku 21. veka dominiraju pokolenja koja su rođena na ostrvu i sebe smatraju delom samostalne nacije. Deset godina pre (1994.) 44% stanovništva ostrva su se izjašnjavali Kinezima, a 16% — Tajvancima. Sada (2004.) taj odnos je 18% (Kinezi) i 31% (Tajvanci). Liberalizacija političkog života i visoki stepen materijalnog blagostanja usporili su rast nacionalnog samosaznanja. (<http://dergachev.ru/book-geop-2004/9.html>)

³⁰ Kina osvaja tržište i na prostoru Srbije. U toku je izgradnja mosta preko Dunava (Zemun-Borča), a u toku su i pregovori za druge poslove kredite.

³¹ Detaljnije o tome može se videti u: Đurović, B: *Rivalitet Kine i Rusije u Aziji*, Pečat br. 154, Beograd, 2011, str. 52-53.

bogatstva teritorije, ali i zbog veoma male gustine naseljenosti stanovništvom. Kina te dve države (u slučaju Kazahstana samo istočni deo) smatra i delom svoje teritorije.

Kina i Rusija su u veoma dobrim odnosima, ali između njih postoje i rivalstva. Prostori njihovih uticaja se prepliću, naročito u vezi sa Kazahstanom, Mongolijom i centralnom Azijom, ali to ne utiče na njihove dobre odnose koje koriste za ozbiljnije suprotstavljanje pritisku Zapada i čvršću ekonomsku saradnju.

EVROPSKA UNIJA

Evropska unija je definisana kao: *federacija* u monetarnim odnosima, poljoprivredi, trgovini i zaštiti životne sredine; *konfederacija* u socijalnoj i ekonomskoj politici, zaštiti potrošača, unutrašnjoj politici i kao *međunarodna organizacija* u spoljnoj politici. Glavna oblast na kojoj EU počiva je jedinstveno tržište koje se bazira na carinskoj uniji, jedinstvenoj moneti (usvojenoj od strane 18 članica), zajedničkoj poljoprivrednoj politici i zajedničkoj politici u sferi ribarstva.³²

Postepeno zaokružujući prostor Evrope u jedinstvenu nadnacionalnu celinu, EU preduzima korake ka sopstvenom širenju. Površina Unije je 4,324 km². Broj stanovnika je oko 510 miliona, a broj država je 28. Nominalni bruto domaći proizvod unije je 19.2 triliona američkih dolara, a po glavi stanovnika – 37,852 dolara.³³

Da je jedinstvena kao zemlja, Unija bi bila sedma po redu država u svetu po površini, treća po broju stanovnika (iza Kine i Indije) i prva po nominalnom bruto domaćem proizvodu. Unija, međutim, nije država. Ona je definisana kao: federacija u monetarnim odnosima, poljoprivredi, trgovini i zaštiti životne sredine; konfederacija u socijalnoj i ekonomskoj politici, zaštiti potrošača i unutrašnjoj politici; i kao međunarodna organizacija u spoljnoj politici. Glavna oblast na kojoj EU počiva je jedinstveno tržište koje se bazira na carinskoj uniji, jedinstvenoj moneti (usvojenoj od strane 18 članica), zajedničkoj poljoprivrednoj politici i zajedničkoj politici u sferi ribarstva. Unija, takođe, predstavlja svoje članice u Svetskoj trgovinskoj organizaciji i posmatrač je na samitima Grupe 8 najrazvijenijih zemalja sveta i na zasedanjima organa Ujedinjenih nacija. Dvadeset jedna članica Unije je istovremeno i članica NATO. Važne institucije Evropske unije su Evropska komisija, Evropski parlament, Savet Evropske unije, Evropski savet, Evropski sud pravde i Evropska centralna banka.

³² <http://sr.wikipedia.org/sr>

³³ http://en.wikipedia.org/wiki/European_Union (9. 9. 2016)

Unija ima 24 službena jezika i tri pisma (latinica, ćirilica i grčki alfabet). Ima oko 33.000 službenika; 3.000 prevodilaca i budžet preko 100 milijardi evra.³⁴ Iz toga se vidi da Evropska unija predstavlja veoma respektivnu silu koja zauzima skoro čitav evropski kontinent. Po broju stanovnika je veća od Sjedinjenih država. Ona poseduje i relativno samostalan politički, ekonomski, bezbednosni i odbrambeni sistem, ali je prate brojni problemi, a naročito oni organizacione, ekonomske, finansijske i demografske prirode (nije država, nema efikasnu niti jedinstvenu valutu, članice unije su prezadužene, ima veliku i skupu administraciju, prati je velika ekonomska kriza, porast nezaposlenosti, demografski problemi, veliki broj imigranata pretežno iz islamskih zemalja, izložena je terorizmu...).

Evropska unija je, takođe, i veliki zavisnik od ruskih energenata. Rusija podmiruje jednu trećinu od ukupne potrošnje prirodnog gasa u fabrikama i domaćinstvima Evropske unije. Izgrađen je gasovod „Severni tok” koji neposredno povezuje Rusiju s Nemačkom. Postoje i brojni problemi, kao što su: sporenja oko prava na delove gasovoda koji vode kroz evropske države, planovi za modernizaciju i priključenje svetskim inovativnim procesima, večita sporenja oko (ne)poštovanja ljudskih prava u najvećoj zemlji na svetu, odnosi sa NATO-om i planovi SAD o izgradnji protivraketskog štita koji su do sada uspešno rešavani.

Pretpostavlja se da sada Evropskom unijom rukovode velike evropske zemlje, pre svega: Savezna Republika Nemačka i Francuska pod neposrednom nadzorom Sjedinjenih Država. Ako uticaj SAD oslabi, onda slabi kohezijska sila EU. U tim uslovima Nemačka će verovatno nastojati da vodi glavnu reč, a moguća je i čvršća veza pojedinih vodećih zemalja EU sa Ruskom Federacijom.

Unija je zainteresovana za Balkanski prostor zato što se on nalazi na Evropskom kontinentu. To se potvrđuje na brojnim poljima od upotrebe oružanih snaga na Balkanu krajem XX veka do uvođenjem pojedinih država u proces evroatlanskih integracija i prijemom u članstvo EU. U kontekstu ovoga je vidljivo da je EU svoje interese, uskladiвши ih sa interesima Njemačke, usmerila ka Balkanu, čija stabilnost i kontrolisanost predstavljaju osnovni uslov njene stabilnosti i moći, dok je njen glavni interes kontrola tzv. *balkanske prohodnice*, koja se proteže duž panonsko-egejskog strateškog pravca, čime bi se omogućio slobodan i bezbedan protok roba, trasom Zapadna Evropa – Mala Azija i dalje na Bliski i Srednji Istok. Sa druge strane, posedovanjem Balkana povećava se i strateška dubina NATO i narušava regionalna vojna ravnoteža jer sa prostora Balkana NATO dominira Jadranskim i Crnim morem, i Severnim Sredozemljem a prebacivanjem težišta NATO, sa Apenina na Balkan, predstavlja strateško približavanje vazdušnom prostoru Srednje Azije i centralnim delovima evroazijskog prostora.

Podsticanjem saradnje među državama srednje Evrope, EU je nastojala poboljšati međusobnu saradnju zemalja unutar regiona, a slično tome bio je i njen odnos prema državama Balkana. Regionalni pristup EU (EU je 1997. godine izradila strategiju regionalnog pristupa, unutar koncepta uslovljenosti za razvoj odnosa sa zemljama Balkana) je znatno uža inicijativa od Pakta stabilnosti ili nekih drugih ranijih inicijativa i obuhvata samo zemlje severozapadnog dela Balkanskog poluostrva, nastale raspadom bivše Jugoslavije (bez Slovenije i sa Albanijom) a kriterijumi su striktno definisani uz primenu stepenovanog pristupa. Prilikom određivanja posebnog regionalnog pristupa, EU se koristila principom razlikovanja po osnovu perspektive za integraciju u glavni evropski tok, odnosno na osnovu mogućnosti da se ispune politički i ekonomski kriterijumi za integraciju u evropske strukture

---

³⁴ Plata prevodilaca (platni razred AD5) je 4.349 evra, a simultanih prevodioca i pravnih eksperata (platni razred AD7) – 10.324 evra. (Politika 12. 2. 2013, str. 1)

u bliskoj budućnosti. Stepenovani pristup podrazumeva da će prihvatanje saglasnosti sa uslovima EU, biti razmatrano na svakom stepenu razvoja odnosa, npr. spremnost na međugraničnu saradnju, slobodno kretanje dobara, usluga, ljudi i kapitala, jačanje dobrosusedskih odnosa,... itd. Uslovi za uključenje zemalja Zapadnog Balkana u evropske integracije: potpuna realizacija mirovnog procesa i saradnja sa Haškim tribunalom; međusobno priznavanje i otklanjanje prepreka za povratak izbeglica i raseljenih lica, unapređenje i razvoj vladavine prava i demokratije na planu funkcionisanja javne uprave i civilnog društva, i pokretanje ekonomskih aktivnosti koje zahtevaju ulaganje u infrastrukturu i preorijentaciju iz vojne u civilnu tržišnu ekonomiju, navedeni su u više dokumenata EU. Pored želje za jačanjem stabilnosti Balkana, što je dugoročni strateški interes EU, oblikovanje regionalnog pristupa, uslovljeno je i ekonomskim interesima EU (razvoj infrastrukture regiona, ujednačavanje carinskih i drugih propisa), čime se stvaraju uslovi i za profitabilnu ekonomsku saradnju.

Mere i aktivnosti EU na jačanju saradnje u regionu Balkana, uključuju set pravnih, ekonomskih i finansijskih instrumenata kao i direktnu i indirektnu finansijsku pomoć kroz donacije, programe EU, kredite Evropske investicione banke (EIB) i Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD). Ekonomske i pravne metode za stimulisanje regionalne saradnje, među zemljama Balkana obuhvataju i trgovinske koncesije, carinske olakšice, sistem tarifnih preferencijala, odnosno trgovinski preferencijali različitih formi. EU insistira na efikasnoj regionalnoj saradnji zemalja Balkana, kao najboljem putu na pravcu izgradnje bržih veza zemalja regiona sa EU, koja će omogućiti koordinisani ekonomski razvoj ovih zemalja, veću kompatibilnost njihovih privreda i veće razumevanje vlastitih ekonomskih prioriteta u procesu razvijanja bilateralne saradnje sa EU.

U vezi sa odnosom prema jugoslovenskoj krizi i kriterijumima za prijem u članstvo, EU ponela krajnje nekorektno i pristrasno. Nemačka je prva priznala nezavisnost Hrvatske i Slovenije i to je ultimativno tražila i od ostalih članica Evropske zajednice (EZ). Ona je, zatim, Sloveniji i Hrvatskoj pružala sve vrste podrške i pomoći (uključujući i naoružanje i ratnu opremu). Slično Nemačkoj i Vatikan je svojim kanalima i metodama, bio veoma angažovan u procesu pomaganja tim republikama i stanovništvu katoličke veroispovesti. On je Hrvatskoj odmah uputio finansijsku pomoć, u iznosu od pet milijardi dolara, za nabavku naoružanja i vojne opreme. Njima su se odmah pridružile Austrija i Mađarska preko čijih teritorija su naoružavani paravojni sastavi, policija i TO tih republika. Jugoslovenskom krizom su se bavile i brojne međunarodne, vladine i nevladine, organizacije i institucije unutar ili u neposrednoj saradnji sa EU. Među vladinim organizacijama i institucijama najviše su bile angažovane: KEBS, EZ, Savet bezbednosti UN i njihova radna tela, obrazovana u te svrhe. Održani su brojni sastanci i konferencije. Donete su brojne odluke, deklaracije, rezolucije i apeli, ali pozitivnih rezultata nije bilo. Slična je situacija i sa nevladinim organizacijama. Sve organizacije, bez izuzetka, su bile protiv srpske strane. To nije bilo nikakvo iznenađenje, naročito ako se imaju u vidu činjenice ko su bili njihovi glavni finansijeri i tutori. Sve te organizacije i institucije su doslovno sprovodile zamisli i planove onih sila koje su bile u poziciji da im naređuju, a rezultat svega toga je dobro poznat. Srbi i SR Jugoslavija su se našli u izuzetno teškoj situaciji, izolovani, medijski anatemisani i bez značajnije pomoći inostranstva. Za razliku od njih, separatisti su imali obilatu, svestranu podršku i pomoć moćnika i drugih međunarodnih subjekata. Ali, posledice su katastrofalne za sve strane u sukobu.

Slična je situacija i sa prijemom u članstvo EU. Rumunija i Bugarska su primljene po „hitnom postupku“. Za razliku od nje prema Srbiji su prisutne konstantna uslovljavanja i

ucene – direktno preko vodećih država i institucija EU, ali i indirektno preko susjednih zemalja u okruženju.

REPUBLIKA TURSKA

Turska je skoro ceo vek, u geopolitičkom smislu, bila isključivo vezana za Sjedinjene Američke Države i NATO. Vojno je učestvovala u brojnim ratovima koje su vodile Sjedinjene Američke Države od Korejskog rata do danas. U ratovima, naročito u ratovima u Zalivu i Avganistanu, pružala je snažnu logističku podršku, ustupala vazduhoplovne baze i upućivala svoje vojne kontingente u regione zahvaćene ratnim dejstvima.

U dejstvima NATO protiv SR Jugoslavije aktivno je učestvovala sa 18 aviona iz italijanske

baze Đedi (Ghedy). Zajedno sa drugim islamskim zemljama: Saudijska Arabija, Iran i druge pružila je aktivnu podršku separatistima

. Naročito je pomagala islamiste u BiH.³⁵ Upućivane su im sve vrste pomoći: oružje, ratna oprema, novac, obuka jedinica, dobrovoljci i plaćenici, propaganda i političko angažovanje u međunarodnim organizacijama – naročito u Ujedinjenim nacijama. Na strani Bošnjaka u bivšoj SFRJ borili su se mnogi islamski plaćenici iz više država Azije i Afrike među kojima je bilo i pripadnika Al Kaide. „Od mudžahedina („svetih ratnika“) bile su obrazovane i posebne jedinice, koje su se borile na strani Muslimana u BiH. One su bile poznate po brojnim monstruoznim zločinima, učinjenim nad Srbima. Mnogi od njih su, posle rata, kao nagradu dobili državljanstvo BiH, imanja i kuće proteranih Srba, oženili se i ostali da tamo žive.“³⁶

Turska se i dalje nameće kao regionalna sila i pokušava da ostvari svoj snažan uticaj na Balkanu (naročito u Bosni i Hercegovini), Zakavkazju, ali i u Severnoj Africi. Uticaj

³⁵ „..., bošnjački dio BiH je još u ono vreme identifikovan kao sigurna kuća za militantne islamske interbrigadiste, a poslije 11. septembra 2001. i kao njihova tranzitna stanica ka Zapadu.“ (Kecmanović, N., *Kako je BiH moguća?*, članak u: Nova srpska politička misao, časopis za teorijska i društvena istraživanja, Beograd, 4. 3. 2011.)

³⁶ Mikić, B. S., *Temnić u borbi za slobodu*, Gradac, Beograd, 2010, str. 188.

Turske naročito jača od pojave ekonomske krize u Sjedinjenim Državama. Turska očigledno nastoji da sebi obezbedi samostaliju politiku, da se nametne kao regionalna sila i protivteža Evropskoj uniji. Koliko će u tome uspeti, zavisice pre svega od odnosa velikih sila, pre svega: SAD, Rusije i Evropske unije prema prostorima Balkana i šire.³⁷

Turska na Balkanu intenzivno radi i na obnavljanju takozvane Zelene transverzale, tektonske pukotine koja je već postojala od druge polovine 14. veka kada su Turci intenzivno prodirali na Balkan. Linija prodora išla je od Trakije preko Makedonije do Kosova; zatim preko Sandžaka u Bosnu sve do reke Une. Njihovu najezdu, dva veka kasnije, zaustavili su pretežno srpski graničari habzburške Vojne krajine. Definitivnim porazom Turske u Balkanskim i Prvom svetskom ratu, transverzala je izgubila svoj značaj i smisao. Danas je ona, međutim, veoma aktuelna: (1) radi uspostavljanja geografski neprekinutog lanca većinski muslimanskih zajednica od Turske na jugoistoku do Cazina na severozapadu i (2) radi jačanja etno-religijske samosvesti muslimana na navedenom području.³⁸

Na pokušaje stvaranja Zelene transverzale upozoravali su i pojedini zapadni geopolitičari. Tako je, na primer, pre 16 godina bivši savetnik Margaret Tačer, ser Alfred Šerman, upozoravao da je cilj muslimana da „stvore zeleni koridor koji bi razdvojio Srbiju od Crne Gore”. Slično njemu upozoravao je i izraelski pukovnik Šaul Šej. U svojoj knjizi o prodoru islama na evropski jugoistok (2008) on je naveo da “Balkan služi kao istureni položaj na evropskom tlu za islamske terorističke organizacije, koje koriste ovo područje za pokretanje aktivnosti u zapadnoj Evropi i u drugim ključnim tačkama širom sveta”. Dalje on navodi da je “Stvaranje nezavisne islamske teritorije, uključujući Bosnu, Kosovo i Albaniju... jedan je od najvećih uspeha islama još od opsade Beča 1683. godine. Islamski prodor u Evropu preko Balkana jedan je od najvećih uspeha islama u XX veku.” Slično njima i profesor Rafael Izraeli sa Trumanovog centra u Jerusalimu u vezi s Transverzalom konstatuje: “Muslimani su uspostavili kontinuitet koji zabija klin u hrišćansku Evropu. Zapad ravnodušno posmatra tu pojavu jer se nada da će na tom terenu nastati navodno neratoborni islam turskog tipa. S obzirom na uspeh fundamentalista u samoj Turskoj, nema izgleda da će se te nade ispuniti.”³⁹

Bez obzira na navedene realne opasnosti, stiče se utisak da su zapadne sile ostale ravnodušne prema stavovima Turske i stanju u regionu uopšte. Sjedinjene Države su Turskoj imale veoma sigurnog saveznika, ali od pokušaja državnog udara stvari se radikalno menjaju...

ZAKLJUČAK

Balkansko poluostrvo, jeste periferni region Evrope, ali ima stratešku geopolitičku poziciju zato što se nalazi na spoju tri veoma važna kontinenta. Na tom prostoru prepliću se

---

³⁷ Detaljnije o tome može se videti u: Tanasković, D: *Turska na putu neoosmanizma*, članak u: *Politika*, Beograd, 11. 3. 2010; i Tanasković, D., *Arapske države su zemlje u kojima nema nade*, *Politika*, Beograd, 3. 2. 2011.

³⁸ Trifković, S: *Zelena transverzala, cenzurisana realnost* (<http://www.geopolitika.rs/index.php/sr/analiza/124-zelena-transverzala-cenzurisana-realnost> - 2. 8. 2013)

³⁹ Isto.

interesi brojnih sila, a kako će se oni ostvarivati zavisice najviše od njihovog međusobnog odnosa – saradnje i sukoba, ali i od mudrosti političkih garnitura u regionu.

Kao takav, region se i dalje nalazi u centru interesovanja regionalnih i svetskih sila – naročito Sjedinjenih Država, Evropske unije, Turske i Rusije, čak i Narodne Republike Kine.

Sjedinjene Američke Države su za veoma kratko vreme svoga postojanja izrasle u svetsku velesilu koja je tokom čitavog dvadesetog i početkom dvadeset prvog veka značajno, ponekad i odlučujuće, uticala na vitalne procese u međunarodnoj zajednici uopšte i na Balkanu posebno. U njenom veoma kratkom istorijskom razvoju od oko 240 godina, vodila je preko 220 ratova, prvo na američkom tlu, a posle protiv država po celom svetu. U celom tom procesu nametanja sopstvene volje, koristile su brojne metode: od pružanja humanitarne pomoći; preko pritisaka i nasilja; do oružanih agresija, zločina i genocida nad Indijancima, robovima i drugim društvenim grupama brojnim državama: Koreji, Vijetnamu, SFRJ, Iraku, Avganistanu, Libiji, Siriji i drugim.

Sjedinjene Američke Države na čelu NATO, na Balkanu imaju najveću vojnu bazu na svetu. One i dalje ucenjuju sve zemlje na Balkanu da ostanu u sferi njihovog uticaja gurajući ih u NATO i protiv Rusije. Veoma su zainteresovane za izgradnju koridora osam i kontrolu južnog dela Balkanskog poluostrva (Crna Gora, Albanija, Srbija (naročito KiM), Makedonija, Grčka i Bugarska) koji bi bio najkraći pravac od Jadranskog ka Crnom moru i Zakavkazju.

Rusija početkom veka nije ispoljavala značajnije interesovanje za taj deo Evrope posebno, čak ni za Evropsku uniju uopšte. Ona je prvo sređivala unutrašnje prilike, a zatim je težište interesovanja usmerila prema dalekom istoku i azijskom potkontinentu (u poslednje vreme i prema severu Afrike) i tamo prioritarno tražila saradnike i saveznike. Sa državama Evropske unije, i Balkanskog poluostrva, međutim, postoji snažna ekonomska saradnja na ravnopravnim osnovama – bez ucena i pritisaka. Naročito je aktuelan izvoz energenata i uvoz prehrambenih proizvoda i roba široke potrošnje. Rusija je, pored naftovoda i plinovoda ka severu Evrope, snažno zainteresovana i za izgradnju „Južnog toka“ preko Crnog mora, Bugarske, Srbije, Mađarske i dalje za Italiju i druge delove Evrope.

Na pomolu su i brojni savezi političkog, ekonomskog, vojnog i drugog karaktera sa (Evroazijska unija, BRIKS, Šangajska organizacija, Zajednica Nezavisnih Zemalja, Evropska unija i drugi), koji, bez sumnje, stvaraju ozbiljnu konkurenciju aktuelnoj dominantnoj svetskoj sili. Sve to navodi na zaključak da svet, iz faze unipolarnog, neminovno prelazi u multipolarni sistem međunarodnih odnosa. Veoma je izvesno da u tom sistemu Sjedinjene Države neće imati odlučujuću ulogu. Raketni plotun ruske mornarice iz Kaspijskog mora (7. oktobra 2015) i odluka ruskog predsednika Vladimira Putina da eliminiše dolar kao platežno sredstvo u Evroazijskoj uniji, na političku, ekonomsku i vojnu dominaciju SAD su stavili tačku. Amerika, dakle, gubi primat, a sudbina sveta je veoma neizvesna. Svet se, danas, nalazi na velikoj klackalici kada samo jedan ne promišljen potez može da dovede do njegovog potpunog uništenja. Ostaje samo nada da će razum nadvladati.

Kina sa Rusijom održava veoma korektne i prijateljske odnose, ali između njih postoje i rivalstva. Kina istovremeno diskretno upozorava svoje susede da ne ustupaju svoje baze oružanim snagama SAD i NATO. U operacionalizaciji te geopolitičke strategije, glavni saveznik centralnih kineskih vlasti su Kinezi iz celog sveta, a ima ih oko 300 miliona.

Kina realizuje snažna ekonomska ulaganja u privredu i infrastrukturu, ne samo Balkana već i prostora celokupne Evrope. Značajniji radovi u Srbiji su izgradnja: mosta

Zemun – Borča, dela magistrale na koridoru 11, termoelektrane Kostolac i brze pruge Beograd – Budimpešta, preuzimanja Smederevske železare i drugi.

Evropa i Evropska unija, Savezna Republika Nemačka pre svega, su naročito zainteresovane za prostore Jadranskog mora, ali i za tranzitni put prema Bliskom i Dalekom istoku. Taj prostor, međutim, ekonomski podržavaju veoma malo.

Turska je naročito zainteresovana za prostore takozvanog Zapadnog Balkana koji je politički, ekonomski, vojno, kulturno i religiozno vidno podeljen i destabilizovan. U svim tim „banana državicama“ postoje jake secesionističke snage među kojim ona traži oslonac i podršku. Uporno traži oslonac u delu populacije islamske veroispovesti – naročito u delu političke elite koja iz ubeđenja, pod pritiskom ili iz lične koristi u Turskoj vidi značajnog zaštitnika i saveznika. Čine se i ogromni naponi da se revitalizuje takozvana zelena transversala – koridor sa stanovništvom islamske veroispovesti koji bi predstavljao značajnu političku, ekonomsku, kulturnu, religioznu... sponu između Turske i država članica Evropske unije. U delu te populacije, međutim, postoje i oni koji se protive turskom ekonomskom, političkom, kulturnom, religioznom i drugom uticaju, ali nisu u poziciji da donose značajne političke i druge odluke i rešenja. Zbog te militantne politike aktuelna garnitura na vlasti trpi brojne otpore, prvo u samoj Turskoj, a zatim i u većini zemalja u bližem i daljem okruženju.

LITERATURA

1. Bojadžjan V: *Uz pitanje beludžkog separatizma* //Centralna Azija i Kavkaz – Luleo, 1999, br. 6
2. Bžežinski, Z: *Amerika – Kina i sudbina sveta*, Albatros plus, Beograd, 2013.
3. Čarls V. Keglijr, Judžin R. Vitkof: *Svetska politika, trend i transformacija*, grupa izdavača, Beograd, 2006.
4. Ćurković, M: *Turska i mi*, Politika, Beograd, 9. 8. 2012.
5. Dergačev V. A: *Geopolitika*, Učebnik dla vuzov, M.:IONITI-DANA, Moskva, 2004.
6. *Dogovoreno osnivanje razvojne banke BRIKS-a*, Politika, Beograd, 28. 3. 2013, str. 3.
7. Dugin, A: *Osnovy geopolitiki*, Arktozeя, Moskva, 2000.
8. Dugin, A: *Tursku sa neoosmanizmom čekaju haos, krv, neredi i raspad*; <http://fakti.org/globotpor/quo-vadis-orbi/tursku-sa-neoosmanizmom-cekaju-haos-krv-neredi-i-raspad> (5. 2. 2013).
9. Džordž F.: *Narednih stotinu godina*, (<http://www.standard.rs>, (20. 05. 2010).
10. Đurović, B: *Rivalitet Kine i Rusije u Aziji*, članak u: Pečat br. 154, Beograd, 2011.
11. Grupa autora, *Geopolitika postmodernog sveta*, IP „Geopolitika pres d. o. o.“, Beograd, 2011.
12. Holbrooke, R: *To End a War*, Modern Library, New York, 1999.
13. Jakšić, B: *Šangaj oličenje sna*, Politika 8. 4. 2012, str. 3.
14. Jeftić-Šarčević, N, *Zapadni Balkan u projekciji „Turske strateške vizije“* UDK: (<http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2010/0025-85551004691J.pdf> - 30.1.2012).
15. Kecmanović, N: *Ramazanske poruke iz Sarajeva*, <http://www.standard.rs/nenad-kecmanovic-ramazanske-poruke-iz-sarajeva.html> (30. 7. 2013).
16. *Kina diskretno upozorava susede*, Politika 30.1. 2012.
17. Knjazev, A: *Geopolitika turske i mozaik američkog projekta „velikog bliskog istoka“*, <http://srb.fondsk.ru/news/2011/04/11/geopolitika-turske-i-mozaik-americhkog-proekta-vbi.html>.
18. Larjuel, M. i Knjazev: *Centralna Azija zaranja u “totalni konflikt”?* // URL: <http://www.fergananews.com/article.php?id=6745> (10.1. 2013)
19. Milan Mišić, *SAD i Kina – geopolitička krmennadla*, članak u: Politika, Beograd, 9.7. 2013, str. 4 i 5;

20. Milošević, Z., *Kina Put svile i zid – osobnosti*, Pečat, 4. jul 2011.
21. Milošević, Z.: *Panturkizam i neoosmanizam*, Pečat br. 227, Beograd, 2012.
22. Pavićević, S: *Novi svjetski poredak i dehumanizacija čovjeka*, NUBL; Banja Luka, 2012.
23. Rusija i Kina blokirale rezoluciju UN o Siriji, *Politika*, 5.2.2012.
24. Sakan, M: *Geopolitika u savremenom svetu*, NUBL, Banja Luka, 2012.
25. Sakan, M: *Nauka o međunarodnim odnosima*, NUBL, Banja Luka, 2012.
26. Sakan, M: *Studije mira – Polemologija i Irinologija*, Nezavisni univerzitet Banja Luka, 2008.
27. Samuel P. Huntington: *Clash of civilization – Remaking World Order*, Touchstone Book, N. York, 1997.
28. Tanasković D., *BALPA je neoosmanistički projekat*, *Politika*, Beograd 19. 12. 2011.
29. Tanasković, D., *Turska na putu neoosmanizma*, članak u: *Politika*, Beograd, 25. 5. 2010.
30. Trajković, D: *Zelena transverzala protiv Srbije* (<http://srbin.info/2013/01/dragisa-trajkovic-zelena-transverzala-protiv-srbije> 31. 7. 2013.).
31. Trifković, S: *Zelena transverzala, cenzurisana realnost* (<http://www.geopolitika.rs/index.php/sr/analiza/124-zelena-transverzala-cenzurisana-realnost> - 2. 8. 2013).
32. Turkey's Strategic Vision 2023, 2nd Draft Document of TSV, 2023.
33. Vukašinović, M: *Turska između "atlantizma" i "kontinentalizma"*, Članak u: *Nova srpska politička misao*, Beograd, 8. 1. 2012.
34. Zakaria, F: *Svijet nakon Amerike*, Fraktura, Zaprešić, 2009.
35. Zbignjev Bžežinski, *Velika šahovska ploča...*, str. 163. <http://www.tvorac-grada.com/knjige/scribd/velikasahovskaploca.html> (6.2.2012).